

Р.Заклинський // Літературно-науковий вісник. – Львів. – 1913. – Т. 63. – С. 293 – 316.

4. Курганський І. Майстерність Франка-публіциста / І. Курганський. – Львів, 1974. – 148 с.

5. Легкий М. Іван Франко і канон українського модернізму (Спроба(де) канонізації) / М. Легкий // Франкознавчі студії. – Дрогобич : Вимір, 2001. – Вип. 1. – С. 89–93.

6. Пахльовська О. Творчість Івана Франка як модель національно-культурної стратегії / О. Пахльовська // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: Матеріали міжнар. наук. конф. – Львів : Світ, 1998. – С. 19–31.

7. Dunin-Wasowicz K. Publicystyka I. Franki w polskim ruchu ludowym / K. Dunin-Wasowicz // Kwartalnik Instytutu polsko-radzieckiego. – 1955. – Nr 1–2. – S. 237–238.

8. Zymomyra M. Übersetzungskritik und ihre Stellung im Rezeptionsprozeß [Entwicklungstendenzen der Aufnahme von I.Frankos Werken in Deutschland und Österreich] / M. Zymomyra // Krytyka przekładu w systemie wiedzy o literaturze. – Studia o przekładzie. Pod redakcją Piotra Fasta. – Nr 9. – Katowice, 1999. – S. 199–206.

УДК 811.111.09

Юлія ДЯКІВ,

м. Дрогобич

ХУДОЖНІЙ ДОРОБОК БЕРНАРДА ШОУ В УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ

Стаття присвячена висвітленню питання реценції творчості Бернарда Шоу в інтерпретаціях Марії Овруцької.

Ключові слова: творчість Бернарда Шоу, реценція, інтерпретація тексту, переклад.

Dyakiv J. The work of Bernard Shaw's in Ukrainian interpretation. *The article deals with the defining of the reception specifics of Bernard Shaw's work on the basis of Ukrainian interpretation by Maria Ovrutska.*

Key words: Bernard Shaw's work, drama, reception, text interpretation, translation.

Постановка проблеми. Драматичні твори Б. Шоу (1856–1950) вирізнялися новизною тематики та проблематики, а тому були незвичними не тільки для тогочасного реципієнта, але й наступних поколінь. «Нерідко нарікання щодо художніх прийомів Б. Шоу, – влучно підкреслив Стенлі Вайнтрауб, – були вираженням розчарування, спричиненого відсутністю звичних сюжетів і передбачуваних персонажів у них» [18, 350]. У

першій половині ХХ ст. різку критику творчості Б. Шоу висловили, зокрема, такі впливові постаті, як Езра Паунд (1885–1972), Томас Стернз Еліот (1888 – 1965), Вільям Батлер Єйтс (1865 – 1939). Їхнє слово було особливо вагомим у започаткуванні негативного сприйняття драм Б. Шоу [15, 128], адже названі особистості виступали своєрідними виразниками естетичного смаку. Так, Е. Паунд охарактеризував його у листі до Джеймса Джойса фразами на кшталт «інтелектуальний сирний кліщ», «дев'ятирядний митець» [16, 51]. У свою чергу, Т. С. Еліот, який значною мірою формував тенденції критичної думки в англійському літературознавстві, у 1924 та 1926 рр. помістив у своєму щоквартальному журналі «Критеріон» («The Criterion») дві дошкульні рецензії на п'єсу «Свята Йоанна» (1923) Б. Шоу.

Т. С. Еліот визнавав, що Б. Шоу був «інтелектуальним спонукувачем і джерелом натхнення для драми двадцятих років» [11, 4]. Водночас його твір «Свята Йоанна» він назвав «блюзнірством найвищої міри», докоряючи у перетворенні канонізованої святої у «реформатора середнього класу». Натомість у публікації від 1926 року, де він підтримав позицію шотландського історика та політика Дж. М. Робертсона щодо псевдоісторичності п'єси Б. Шоу, Т. С. Еліот наголосив на шкідливому впливі його п'єси на читацький загаль. Він полягав у тому, що письменник «уводить в оману великі маси сентиментально-релігійних людей, які не спроможні самостійно дійти висновків на основі аргументів» [12, 89]. Щодо зображення головної героїні твору, то критик оцінив його на рівні «одного з найбільш марновірних опудал, які були створені з образу видатної жінки» [12, 90]. Слід констатувати: критичні випадки Т. С. Еліота зіграли свою роль у тому, що ім'я Б. Шоу не було уведене належною мірою у літературний дискурс першої половини ХХ ст.

Б. Шоу цілеспрямовано йшов на ризик виснажити реципієнта запеклими суперечками своїх героїв. Однак, йому вдалося оминати такого ефекту завдяки вмінню навіть у серйозних проблемах віднайти комічне. Як справедливо наголошують В. Назарець і Є. Васильєв, «на відміну від інших представників «нової драми» (Ібсен, Стріндберг, Гауптман, Чехов, Метерлінк. – *В. Н., Є. В.*) – «серйозних драматургів», про серйозне він спромігся говорити смішно, дотепно, парадоксально. Шоу не визнавав тієї істини, що життєво важливі проблеми слід обговорювати із належною серйозністю» [7, 59]. У цьому зв'язку заслуговує на увагу висока оцінка творчості Б. Шоу з боку видатного німецького драматурга Бертольда Брехта (1898–1956). Увиразнюючи головним чином вагомий розгортання панорамної філософської дискусії у драматургії, автор п'єси «Життя Галілея» («*Leben des Galilei*», 1939) з несприхваною повагою на-

зивав Б. Шоу творцем інтелектуального театру ХХ століття [17, 16]. При цьому він аргументовано вказав на відхід на другий план художньої та сценічної вірогідності у зразках пізньої драматургії англійського митця.

Осягнення різних вимірів духовного світу людини проступає у художній системі Б. Шоу як драматурга на рівні універсальних виявів реалій. Це сприяло розкриттю естетичних вартостей тогочасної доби. Проблемний характер драми як жанру, наявність у ній гострих конфліктів і тонких дискусій, – усе це характеризує драматургію Б. Шоу загалом [5, 18]. Зважаючи на полівимірність творчої спадщини Б. Шоу, важливо підкреслити: п'єси драматурга опубліковані в перекладних версіях багатьма мовами світу. З-поміж українських перекладачів доцільно виокремити такі імена, як М. Івченко, О. Мокровольський, С. Ржевуцька, Ю. Будяк, Ф. Лапоногов, а також Марія Овруцька (1895–1996).

Аналіз досліджень. В аспекті художнього перекладу вагомим постає питання передачі ідейно-художніх цінностей, відтворюючи при цьому і літературно-мовні норми, і культурні звичаї даного народу. Доводиться пошкодувати: не всі переклади зберігають своє художньо-естетичне значення. З-поміж вдалих інтерпретацій оригінальних творів українською мовою заслуговують на увагу переклади драм Б. Шоу. Вперше його твори опубліковані українською мовою в Коломиї 1913 року. Йдеться про анонімний переклад п'єси «Цезар і Клеопатра». Наступний твір, а саме драму «Велика Катерина», переклав 1922 року Тадеуш Бой-Желенський (1874–1941) під творчим псевдонімом «Бой» [8]. На початку 30-х рр. українською мовою побачила світ п'єса «Професія пані Ворен» у перекладі Ю. Радбіля та Вронш'єна. Український реципієнт отримав змогу ознайомитися з творчим доробком Б. Шоу також завдяки Є. Ржевуцькій («Вдівцеві будинки», «Зальотник», «Професія пані Ворен»), Ю. Будяка («Цезар і Клеопатра», «Учень диявола»), Ф. Лапоногова («Людина та надлюдина»), М. Івченка («Лікарева дилема»). Відрадно, що за сучасних умов спостерігається підвищений інтерес до художнього доробку Б. Шоу в Україні. Свідчення цьому – публікація 2012 року п'єс «Пігмаліон» та «Свята Йоанна» в українськомовному перекладі М. Павлова та М. Опанащука [9]. Особливої уваги заслуговують перекладацькі рішення М. Овруцької [6, 55–56]. Її перу належать інтерпретації творів «Навернення капітана Брасбаванда», «Андрокл і лев», «Майор Барбара», «Учень диявола» Б. Шоу.

Мета статті полягає у виявленні ролі Марії Овруцької як перекладача художнього доробку Бернарда Шоу.

Виклад основного матеріалу. У статті «Британська і американська драматургія ХХ ст. в Україні: постанови та публікації» В. Матюша аргу-

ментовано відзначила специфіку перекладу вірців драматургії. Йдеться про двозначну основу даного типу перекладу, оскільки драматичний твір перебуває у сфері впливу літератури, з одного боку, та театру – з іншого. Цей чинник і зумовив недостатню кількість українськомовних перекладів аналогічних творів. З огляду на проблему вивчення теорії та практики перекладу вагоме місце посідає розгляд драм зарубіжних письменників, зокрема, англомовних драматургів кінця XIX – початку XX ст. [6, 54]. До найбільш знакових таких представників належить Б. Шоу.

Марія Овруцька – відома українська письменниця-перекладач. Вона володіла багатьма мовами, що й дозволило їй зробити багато перекладів зразків німецької, французької, англійської та російської літератури. Зліт її перекладацької діяльності, яку вона поєднувала з роботою у видавництві «Радянська школа», припав на 30-ті рр. XX ст. У творчому доробку М. Овруцької мають місце також переклади текстів українських письменників (М. Коцюбинський, І. Франко, Ю. Яновський, А. Головка, О. Вишня) німецькою мовою [3, 1810]. Адекватністю перекладу позначена інтерпретація М. Овруцької творів «Кола Брульйон» (1936) Ромена Роллана, «Розбійники» (1949) Фрідріха Міллера, а також «Собака Баскервілів» Артура Конан-Дойля (1859–1930).

Художній переклад належить до істотних складових міжкультурного та міжнаціонального розвитку, взаємодії мови та естетики, традицій та вірувань [4, 15]. У цьому контексті слушним є наступне твердження: «Переклад – це не лише зміна символів на іншу мову, але й процес заміни інформації» [13, 343]. Переклад сприяє глибшому розумінню ментальності представників різних країн та народів. Відомий американський перекладач-теоретик Є. Ніда визначає переклад на рівні процесу, «який полягає у відтворенні сприйняття мови найближчим природнім еквівалентом джерела мови, спершу за умови значення, а, по-друге, за умови стилю» [13, 343].

Розгляд матеріалу дає підстави дійти висновку: українськомовні версії творів Б. Шоу доцільно розглядати крізь призму лінгвістичної теорії перекладу. Ґрунтовний аналіз процесу перекладу неможливий без врахування як загального, так і одиничного. Інакше кажучи, кожна проблема повинна вирішуватись з огляду на цілісну ідею та художньо-образне оформлення намірів автора твору [2, 57]. Як справедливо стверджує Н. Бідненко, для збереження авторського задуму необхідно виділити головні погляди в оригіналі та – при вивченні окремого фрагменту – опиратись на цілісну структуру драматичного твору. Такий підхід сприяє досягненню адекватного перекладу тексту мовою мети [1, 234].

Твір «Учень диявола» є одним з виразних прикладів драми «ідей» Б. Шоу. У даній п'єсі простежуються міжособистісні стосунки та вираження власного «Я» на тлі історичних подій. Як наголошував Б. Шоу, свідомо додана до образів героїв раціональність робить мелодраматичні моменти штучними. Відтак під трансформованими кліше ховається драма-дискусія, яка знаходить своє відображення у алегоричній зміні соціальних станів: патріотичний повстанець стає священиком, служитель церкви стає солдатом-революціонером. Проте тогочасні соціальні очікування були настільки сильними, що цю інверсію перекручували і сприймали неоднозначно [14, 25]. Відштовхуючись від слів самого автора щодо специфіки даної п'єси, акцентуємо на важливості її адекватного перекладу. Творчість Б. Шоу наповнена складними ремарками, ідейними переконаннями, експресивними вираженнями персонажів. Тому переклад М. Овруцької цього драматичного твору слід високо оцінювати. Вагомим чинником постає тут не тільки розгляд історичних реалій, але й відповідність художніх особливостей [10].

Провідна роль у перекладі драматичного твору відводиться мові першоджерела, а її основна функція полягає у вимові актора на сцені та сприйнятті аудиторії. М. Овруцькій вдалося врахувати легковимовність і доступність тексту для розуміння, розгорання підтекстових концепцій, а також емоційно-експресивне відображення, що проявляється в репліках. Загалом не викликає сумніву той факт, що М. Овруцькій належить провідна роль в ознайомленні українського глядача та читача з творчістю Бернарда Шоу. Її інтерпретації можуть слугувати вдячним матеріалом для вивчення теорії перекладу художнього твору.

Висновки. Марія Яківна Овруцька як письменник-перекладач своєю працею суттєво наблизила українського читача до пізнання художніх моделей митців зарубіжної літератури і, у першу чергу, Б. Шоу. Так, М. Овруцька не тільки адекватно переклала п'єсу «Учень диявола» Б. Шоу, але й відтворила основний задум драматурга. Складні перипетії автор розкрив не крізь призму їхніх зовнішніх проявів, а на рівні внутрішнього конфлікту. У його основі – мотиви любові та самопожертви. Звідси – новаторський штрих конфліктної ситуації та її сутність у драматургічній спадщині Б. Шоу. Водночас за згаданою фактурою змісту твору приховується самотня художня вишуканість. Це – інтелектуальна п'єса про маєстат індивідуалізму, якому доводиться протистояти заскорузлій буденщині. Певною мірою п'єса не лише зовнішніми вимірами, але й глибинною структурою виказує повернення до традиційних канонів. Воно позначене вправно закроєною інтригою, соціально-

побутовою колоритністю, мелодраматично ефектними ситуаціями, що пройняті вибухом бурхливих пристрастей. У цьому зв'язку доцільно підкреслити: як в оригіналі, так і в перекладі герої цілісно відображають національний характер, увиразнюючи потребу утвердження нових етичних вартостей у загальнолюдському масштабі.

Доробок Марії Овруцької постає важливим внеском у розвиток української перекладознавчої думки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бідненко Н. Драма в аспекті художнього перекладу (на матеріалі українських та російських перекладів п'єси Б. Шоу «Учень диявола») : дис. ... канд. філол. наук / Н. Бідненко. – Дніпропетровськ, 2000. – 234 с.
2. Грицютенко В. Про українські переклади п'єси Б. Шоу «Професія місіс Уоррен» / В. Грицютенко // Українське літературознавство. – Львів, 1977. – Вип. 29. – С. 55–64.
3. Енциклопедія українознавства. – Львів : Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1996. – Т. 5. – С. 1810.
4. Зимомря М. Інтерпретація тексту мовою мети : навчально-методичний посібник / М. Зимомря, О. Білоус, І. Зимомря. – Дрогобич, 2007. – 120 с.
5. Летнянчин П. Особистість у драмах Бернарда Шоу, Івана Франка, Володимира Винниченка : монографія / П. Летнянчин. – Дрогобич : Сурма, 2007. – 192 с.
6. Матюша В. Британська і американська драматургія ХХ ст. в Україні: постанови та публікації / В. Матюша // Вісник Львівського університету. Серія : Мистецтво. – Львів, 2007. – Вип. 7. – С. 54–57.
7. Назарець В., Васильєв Є. «У мені живе трагик, а поряд з ним клоун» (Сходження на драматургійний Олімп ірландця Бернарда Шоу) / В. Назарець, Є. Васильєв // Зарубіжна література. – 2007. – № 1. – С. 58–61.
8. Шоу Б. Велика Катерина : П'єса / Б. Шоу ; [пер з англ.: Бой]. – Львів : В-во Донцових, 1922. – 32 с.
9. Шоу Б. Пігмаліон. Свята Йоанна : п'єси / Б. Шоу ; [пер. з англ. : М. О. Павлов, М. Т. Опанащук]. – К. : Країна мрій, 2012. – 317 с.
10. Шоу Б. Учень диявола : мелодрама / Б. Шоу ; [пер з англ.: М. Овруцька]. – К. : Мистецтво, 1954. – 112 с.
11. Eliot S. T. (Pseudonym «Crites») Commentary : St. Joan / Crites // Criterion III. – 1924. – P. 4–5.
12. Eliot S. T. (Pseudonym «Crites») Shaw, Robertson and the Maid / Crites // Criterion IM. – 1926. – P. 89–90.
13. Guo H. A brief analysis of culture and translation / Hui Guo // Theory and practice in language studies. V.2, № 2. Academy publisher. – 2012. – P. 343–347.
14. Innes Ch. Modern British Drama : The Twentieth Century / Christopher Innes. – Toronto : York University, 2002. – 604 p.
15. Mitchell B. Ezra Pound and G. B. Shaw : A Long Wordy War / Breon Mitchell // James Joyce Quarterly 23. – No. 2. – 1986. – P. 127–136.

16. Pound / Joyce : the letters of Ezra Pound to James Joyce with Pound's essays on Joyce / [edited with with commentary by Forrest Read]. – New York : New Directions, 1967. – 314 p.

17. Schoeps K.-H. Bertolt Brecht und Bernard Shaw / K.-H. Schoeps. – Bonn : Bouvier, 1974. – 312 S.

18. Weintraub S. The Avant-Garde Shaw / Stanley Weintraub // Bernard Shaw's Plays ; [ed. by Warren S. Smith]. – London : W.W Norton and Company, 1970. – P. 341–355.

УДК 821.112.2.09

*Наталія ЛАЗІРКО,
м. Дрогобич*

ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРІЯ КЛЕНА ПРО НІМЕЦЬКИЙ ЕКСПРЕСІОНІЗМ

Стаття присвячена літературознавчим дослідженням Юрія Клена німецького експресіонізму як літературного напрямку загалом, так і особливостей творчості деяких письменників-експресіоністів. Зроблено спробу узагальнити головні ідеї німецького експресіонізму та їх бачення українським дослідником у контексті авангарду 20-30-х років ХХ століття.

***Ключові слова:** дослідження, німецький експресіонізм, проблематика, стилістичні та поетикальні особливості.*

***Lazirko N. Yuri Klen's research about German expressionism.** The given article deals with the critical research of Yuri Klen about German expressionism as literary tendency in general and the creativity of some expressionists. There is also made the attempt to summarize the main ideas of German expressionism and their vision of Ukrainian scientist in the context of 20 – 30-years of the twentieth century avant-garde.*

***Keywords:** research, German Expressionism, problems, stylistic and poetical features.*

Постановка проблеми. Двадцяті – початок тридцятих років ХХ століття були в Україні бурхливим і плідним періодом дослідження німецької літератури, і насамперед, німецького експресіонізму. Одним із головних здобутків таких студій яскравого явища німецького авангарду став науковий збірник під редакцією Степана Савченка «Експресіонізм та експресіоністи. Література, малярство, музика сучасної Німеччини» (Київ, 1929). «Передмову» до цієї монографії та окрему статтю («Екс-